

7. Фролова, Н. Психологічні особливості травматичного досвіду українців під час війни. *Психологія і суспільство 2024 № 1 С. 188-196.*

8. Хараджи М., Труніна Г. Емоційно-психологічний стан студентської молоді під час війни. *Перспективи та інновації науки, 2023, 12 (30). С. 15-17.*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Березан В. І.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
berezanvi@gsuite.pnpu.edu.ua*

Сучасне суспільство висуває до особистості численні вимоги, серед яких особливе місце займає здатність до самореалізації, адаптації до соціальних змін, уміння використовувати внутрішні й зовнішні ресурси для забезпечення життєдіяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграють соціокультурні умови, що впливають на формування ресурсного потенціалу особистості протягом усього життя.

Формування ресурсних можливостей особистості – це складний і багатогранний процес, який відбувається впродовж усього життя. Він тісно пов'язаний з соціокультурним контекстом, у якому людина зростає і розвивається.

У більшості досліджень змістова характеристика поняття ресурсів визначається структурою та характером тих життєвих потребностей (адаптації, подолання складних життєвих ситуацій, певних видів діяльності, самореалізації і т. п.), які ці ресурси мають забезпечити. Узагальнення зазначених визначень дозволило вивести розуміння «ресурсів особистості» як сукупності індивідуальних матеріальних та нематеріальних, інтра- та інтерперсональних цінностей, що потенційно дозволяють суб'єкту задовольнити певні життєві потреби та в підсумку визначають його стосунки з оточенням та самим

собою [2].

Під ресурсними можливостями особистості розуміють сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які забезпечують її життєстійкість, психологічне благополуччя, здатність долати труднощі та досягати поставлених цілей. До таких ресурсів відносять: психологічні (самооцінка, мотивація, рівень рефлексії), соціальні (сімейна підтримка, соціальні зв'язки, взаємодія з інституціями), культурні (належність до певної культури, освітній рівень, ціннісні орієнтири), матеріальні (фінансові засоби, доступ до послуг), духовні (віра, моральні принципи) ресурси [1].

Соціокультурні чинники, такі як сім'я, освіта (система освіти), культурні традиції, соціальні зв'язки, соціальні інститути (держава, релігійні та громадські організації), медіа, культурні цінності, норми та ідеали суспільства створюють контекст, у якому особистість формує свої установки, набуває досвіду, адаптується до змін, та відіграють важливу роль у формуванні ресурсів особистості [3].

Сім'я виступає першою соціальною інституцією, яка формує базові ресурсні складники: емоційну підтримку, почуття безпеки, довіру, стиль комунікації. Освіта забезпечує когнітивний ресурс, соціальні навички, здатність до критичного мислення. Громадські інституції надають можливості для участі у соціальному житті, що розвиває почуття громадянської ідентичності, відповідальності, солідарності. Культурне середовище сприяє формуванню цінностей, моральних орієнтирів, духовних потреб, що також є ресурсами для життєдіяльності особистості. Участь у культурних практиках (мистецтво, традиції, обряди) збагачує внутрішній світ людини, забезпечує емоційну рівновагу, сприяє самоідентифікації.

У контексті воєнних дій питання ресурсного забезпечення особистості набуває особливої актуальності. Війна спричиняє радикальні зміни у всіх сферах життя – соціальній, економічній, культурній, психологічній. У таких умовах важливою стає здатність особистості мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси

задля збереження життєздатності, психоемоційної рівноваги, соціальної активності. Соціокультурні чинники, як зовнішній контекст формування особистості, виступають як середовище, що або сприяє, або ускладнює процес ресурсного саморозвитку в екстремальних ситуаціях [4].

Період війни супроводжується значними зрушеннями у суспільній свідомості, пріоритетах, стилях життя. Відбувається переоцінка цінностей, посилення ролі національної ідентичності, розвитку волонтерства, зміцнення міжособистісної підтримки в громадах. Особистість стикається з потребою адаптації до нових реалій: втрати дому, роботи, близьких, переміщення, зміни соціального статусу. Ці обставини формують нову систему орієнтацій, засобів виживання, моделей поведінки.

У контексті війни соціальні чинники можуть виступати як джерелом кризи, так і потужним ресурсом. З одного боку війна руйнує соціальні інститути – сім'ї, школи, лікарні, підприємства, що призводить до втрати соціальної підтримки та можливостей для розвитку. Відбувається порушення соціальних зв'язків. Війна роз'єднує людей, змушуючи їх покидати свої домівки, розлучатися з близькими та втрачати соціальні зв'язки. Змінюються цінності і норми людини. Війна змінює систему цінностей, де на перший план виходять виживання, безпека та солідарність. Вона також змінює соціальні норми, змушуючи людей адаптуватися до нових умов життя. Крім цього, війна залишає глибокий травматичний слід у психіці людей, що може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії та інших психічних проблем.

З іншого боку зміна соціальних цінностей підвищує культурну ідентичність людини. Відчуття приналежності до певної нації, історії, мови підсилює мотивацію до збереження суб'єктності, зміцнює стійкість. Міцніють соціальні зв'язки: родина, громада, неформальні мережі взаємодопомоги активізують ресурси підтримки, створюють відчуття безпеки. Підвищується громадянська активність: участь у волонтерстві, захисті інтересів інших, суспільна солідарність сприяють формуванню суб'єктної позиції. Формується інформаційна культура.

Доступ до перевірених джерел інформації та критичне мислення виступають чинниками збереження психоемоційної стабільності [5].

Таким чином, можемо стверджувати, соціокультурні чинники є потужним каталізатором формування ресурсних можливостей особистості в умовах війни. Вони сприяють розвитку адаптивного потенціалу, формуванню нових стратегій подолання, зміцненню ідентичності та солідарності. Розуміння цих процесів дозволяє розробляти ефективні програми психосоціальної підтримки та сприяти більш успішному відновленню індивідів і спільнот після травматичних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музичко Л. Психологічна ресурсність особистості та її резильєнтність. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2023. № 1. С. 28–33. URL: <https://journals.univ.zhitomir.ua/index.php/psy/article/view/73/65>
2. Штепа О. С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. Вип. 21. С. 782–791.
3. Frankl V. E. *Man's Search for Meaning*. Boston : Beacon Press. 2006. 184 p.
4. Hobfoll S. E. Conservation of Resources Theory: Its Implication for Stress, Health, and Resilience. *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping* / Ed. by S. Folkman. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 1–38. URL: <https://sci-hub.se/downloads/2019-01-22//65/hobfoll2010.pdf><https://sci-hub.se/downloads/2019-01-22//65/hobfoll2010.pdf>
5. Ungar M. Resilience Across Cultures. *British Journal of Social Work*. 2008. Vol. 38. Issue 2. P. 218–235. URL: <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/38/2/218/1684596?redirectedFrom=fulltext>